

Я — ваша, мій Бонапарте!...

Богдан Сушинський

1

"... Бо земля таки знелюділа, — глибокодумно мовить собі і всьому світові Ярکو-Воїтель, — усе, що на ній лишилося, — дбає тільки про смерть!.."

А якби ж то хтось здогадувався, який геніальний полководець умирав зараз у цьому приземкуватому, худорлявому, життям і болями скаліченому, чоловічкові! Який безжалісний і непереможний воїтель!..

"...То й звідки ж я дізнаюся про справжні наміри Бонапарта? Ага, так, повідомлять полонені зі "Старої гвардії" Наполеона. Це вони розкажуть, з яким подивом оглядав Бонапарт десять шеренг моєї піхоти, що вишикувалися за зеленими килимами луки. І як "наївність" ворога спонукала Наполеона відтягти момент атаки та звеліти найбільш зірким зі своїх генералів розгледіти у підзорні труби, що там у Яркі-Воїтеля за першими шеренгами.

Хоча, що там могло бути? Бонапарт і сам добре бачив, що за ним гарцював невеличкий загін кіннотників - і все. Єдине, що генерали слушно завважили, — що піхота противника відійшла від тієї місцини, де таборилася напередодні. Втім, у цьому теж не було нічого дивного: бачачи перед собою хмари ворожої кінноти, піхотинці завжди намагаються триматися якомога далі.

Ярко примружує підсліпуваті очі і напружено вдивляється в оповиті легким туманом гранітні валуни, що повипиналися посеред подільської долини. Ще хвилька - і з-поміж них виринає та все чіткіше окреслюється спотворене злостивою посмішкою обличчя завойовника.

"Нічого, нехай потішиться... - Яркі-Воїтель по-наполеонівськи схрещує руки на грудях і, прикусивши потріскану губу, вимірює поглядом принішклу рівнину. — Земля знелюділа, — міцно зціплює худорляві, прищуваті вилиці. — Все, що на ній лишилося, породжує ненависть і людиноненависництво. І дбає не про життя, а про винищення! Тільки про винищення".

Дочекавшись, коли кіннота з ревом вирвалася на схил долини, Яркі сідає на білого коня і виїжджає на маківку пагорба, з якого йому добре видно і своїх, і чужинців. Бог свідок, він не бажав лиха цим людям, вони самі прийшли сюди по смерть і безчестя. Та якщо вже прийшли, жоден із них не повинен повернутися живим. Жоден! Скільки завойовників прийшло в його країну - стільки і повинно полягти. Якщо тільки не складуть зброю.

Ярко знову натрапляє поглядом на яскраво-зелену смугу, що пролягала перед загоном піхоти, і хижо всміхається. О, ні, в успіхові він не сумнівався. Видобувши шаблю, він зблискує нею на сонці, подаючи знак флангам, які мали відсікати піхоту від кавалерії.

Так, ще одна з його переможних битв... Як і всі попередні, він розпочав її, маючи

знак долі, провидіння Боже. Той знак долі і те провидіння, з яким розпочинали свої найграндіозніші битви всі найславетніші воїтелі світу.

Мине небагато часу і його, Яркове, ім'я історики згадуватимуть з тим самим душевним щемом, з яким згадують Македонського, Ганнібала, Цезаря...

...Тим часом битва розгоряється, наче вселенське багаття. Ось кіннота французів наближається до яскравої смуги, яка насправді виявилася глибоким ровом, завішаним цупкою тканиною та замаскованим тоненькими квадратиками дерну. Вона досягла цієї пастки, і почалося щось жахливе: смуга щезла, передні кіннотники зривалися вниз, а задні, хоча й устигали помічати небезпеку, стримати коней уже не могли... Тих же, хто виривався з цього пекла, добивали пострілами з рушниць, списами та шаблями воїтелі Ярка Хороброго.

Кінське іржання, замішане на передсмертних зойках і прокляттях, наповнювало всю долину; його відлуння билося десь у високості, попід самими хмарами, і громами спадало на землю.

Ось Ярко Хоробрий кидає у наступ весь свій резерв, і битва перетворюється на жахливе побоїще, в якому нема пощади ні тому, хто тримає у руках рушницю або шаблю, ні тому, хто кидає їх і падає на коліна. Пізно! Ще вчора він, Ярко-Воїтель, пропонував їм залишити його землю і вертатися назад, але ж не вернулися!

Коли ж, нарешті, все вляглося, Ярко звелів уцілілим ворогам зійтися до купи, скласти зброю і підібрати поранених. А ще він оголосив, що всім їм дарує життя і волю. Саме так: і волю – теж. Найславетніший полководець Євразії, він тим і прославився, що ніколи не вбивав і не поневолював своїх бранців, залишаючись великодушним до них, як ніхто і ніколи.

Військо, звичайно ж, обурене такою поведінкою свого полководця, проте вдіяти нічого не може: слово Ярка-Воїтеля – міцне й непорушне, мов скеля. Це там, на полі бою, його військо не боїться жодних ворогів, а тут сама постать полководця навіває на нього непереборний, містичний страх.

2

...Повернувшись на свій командний пагорб, Ярко-Воїтель і довго спостерігає, як змучені боєм рештки ворожої армії бредуть туди, звідки прийшли. І нехай собі бредуть, нехай розносять по світу звістку про непереможного і, водночас, милосердного Ярка-Воїтеля.

"Це я не вас убивав! – розлягається його голос над заляклими тілами загиблих. – Це я вбивав отой потяг до руйнування і винищення, котрий, разом із заздрістю і люттю, з покоління в покоління, визріває у ваших душах! Якби моя воля, я винищив би усі раті, що сходяться на полях битв! І коли б у такий спосіб мені вдалося переконати увесь світ у безглуздості воєн, живі простили б мені цей страшний, але праведний злочин; і дбали б не про відродження армій, а про відродження... людяності!".

— Ярку! Ярку, бодай би ти вглух! — повертає його до дійсності жорсткий, рипучий голос дружини. – Та й чого це ти, чоловіче, знову сидиш, бовдур-бовдуром і на долину витріщуєшся?! Взвсявся за роботу – то роби; мусиш же щось робити!

— Ну все, почалося... – незлосливо бубонить Ярکو, нехотя відриваючи потьмарений далекими видіннями погляд від долини, і, знявши з каменя недолугу, ним же самим вирізьблену статуетку Наполеона, поспіхом ховає до кишені. – Чого б ото я репетував на все село? Чого б лютився?! Дивися на світ — і тішся, — косує на огрядну постать Марії. – Тільки дивися і тішся... Все одно ж нічого в цьому світі, крім власної хати і статків у ній, тебе не болить.

— Та скільки ж разів просила тебе: не сідай над долиною! Може, десь там у ній вигніздився дідько та й зваблює тебе! Бо де це бачено, щоб чоловік годинами видивлявся на камінняччя, забуваючи, хто він і на якому світі живе?!

— Та плету вже, плету, вгомонися! — невдоволено проказує Ярکو-Воїтель, і повільно, болісно, наче після страшного сп'яніння, повертається до свого безрадісного реального буття. Витягнувши з високого дерев'яного жбана вимочену лозину, він довго, але марно намагається приладнати її до недоплетеного кошика. – Мала б здорового, міцного чоловіка, то нехай би й день просидів без діла – над душею б так не рипіла. Але що вдієш?..

Цих його слів Марія вже не чує. Та Яркові байдуже, бо й проказує все це, власне, не для неї... Земля знелюділа, а все, що на ній лишилося, породжує ненависть і людиноненависництво! І дбає тільки про винищення – ось що найстрашніше.

Поки Марія повільно наближається до нього, Ярکو-Воїтель старанно вдає з себе захопленого роботою, і дружину це дратує ще більше. Якби він хоч прикрикнув, чи вилаяв, тоді вже вона дала б собі волю і виказала все, що надумала. Але ж він уперто мовчить, а лицем його блукає незнана раніше погорда посмішка, сенс якої Марія намагається розгадати ось уже впродовж кількох днів.

Узявшись червоними порепаними руками в боки, Марія переводить погляд з обличчя Ярка на його приперті до крісла милиці, знову на обличчя, і відчуває, як десь у закапелках її душі зароджується сатанинська лють.

Ні, справді, про що вона, ідіотка, мріяла, коли після десятого, маючи "хорошистський" атестат, передумала вступати до технікуму, аби вийти за інваліда- "афганця"?! Який і до війська першим парубком на селі не був, тільки й того, що залицявся та обіцяв, що після армії вступатиме до військового училища. Розмріялася дурепа: офіцершею побути захотілося!

3

Згорблена Яркова постать зіщулюється ще більше, ніби в чеканні удару в спину; мовчанням дружини – та в спину.

Скільки разів Марія кляла себе за легковажність; скільки божилася, що піде від Ярка світ за очі, або прожене його, чи підпалить хату, аби так, удвох, і згоріти. Проте минав день за днем, а сусідки не могли намілуватися, як вона, сердешна, дбає про свого чоловіка, як опікується ним, наче дитиною...

Куди від правди дітися: вона таки жаліла, і навіть шанувала, свого "афганця". Але що вдієш, як час од часу терпець їй уривався, і накипала оця хвиля нестримної, незбагненої люті — на чоловіка, на себе, на свою долю!

Ось і зараз Марія обмацує поглядом кістляве, змучене болями тіло чоловіка, причому руки її дрібно тремтять і все тягнуться й тягнуться до одвислих, зів'ялих грудей.

— Ні, справді, чого б ото він шкірився?! - шепоче вона. — Цей незграба, ця божа каліка, цей скривлений лінюх, котрий нічого не робив би, тільки б спав та жер?!

* * *

Ярко немов би вичитує думки дружини, й, озирнувшись, впинається поглядом її у вічі, а на обличчі раптом вирізьблюється незугарна, але майже лагідна усмішка.

— От що б ти не казала на мене, все одно люті твоєї не вірю, — із поблажливою, ідіотською посмішкою проказує він. - Тому що насправді людина ти... добра. Може, занадто вже змучена життям і знервована - це так, але добра. І такою ж лишайся. Так уже повелося, що в родинному житті у нас із тобою є все... крім людяності.

Марія заціпеніло дивиться на чоловіка, мов на розвінчане диво, і ледве стримується, щоб не вибухнути брутальною лайкою - настільки цей чоловічок спротивився їй, настільки остогид.

— Я тебе не виню, я все розумію, — співчутливо мовить Ярко-Воїтель. - Скривдженій людині світ завжди видається настільки жорстоким, що вже не здатна відрізнити в ньому добро від зла. Але, знаєш: навіть у крикові твоєму вчувається якась лагідність...

— Яка "лагідність", яка ще, в дідька, "лагідність"?! - підпирає порепаними руками одвислі боки Марія. - Він, бач, "думає"! Кому ти зуби заговорюєш? Наче мені не однаково, що ти там про мене думаєш!

— Але ж не однаково... — аристократично скидає Ярко своє неаристократичне, маленьким клинцем вигострене, підборіддя.

— Працював би вже, одоробло! — презирливо виважує його поглядом жінка. - За кого ти себе маєш, тля кожушна?!

Одначе подумки визнає: відтоді, як старий, геть знесилений та осліпий дід Кузя навчив Ярослава плести кошики й обплітати лозою бутлі, така-сяка копійчина в домі все ж таки водиться. Та тільки що їй із тої "копійчини", як ... життя, життя жіночого так і не зазнала.

"От і вся твоя людяність, — виграє жовнами Великий Воїтель Євразії. - Але навіщо ж доля звела нас під одним дахом!", — і, зустрівшись поглядом із Марією, подумки благає залишити його наодинці зі своїм фантазуваннями.

Жінка й справді відвертається, але не тому, що зрозуміла його, — просто забракло слів, котрими могла б іще раз випаскудити його, і поволеньки бреде собі до хати.

— Одоробло - та й годі! — зболено і, водночас, безнадійно проказує вона, не стільки звинувачуючи Ярослава, скільки відпускаючи всі його, а відтак і свої власні, гріхи.

Одначе й цього разу Ярко терплячий і милостивий. Співчутливо глянувши на дружину, він дещо повагався: "Відповідати чи не варто?", але врешті-решт промовчав, оскільки докоряти не хотів, а заспокоювати не було сенсу. Та й що вона може — ця згорьована жінка?! Господи, що вона може?!

...І все ж таки... Чи дізнається коли-небудь світ, який вселюдського масштабу філософ, який талановитий воїтель умирає у ньому всі ці роки?!

Не лише ця, од віку невродлива, літами та працею зсутулена жінка, а будь-яка найзоряніша красуня Європи мала б упасти перед ним навколішки: "Я — ваша, мій Бонапарте! — блаженно всміхається майже беззубим, обрамленим тонкими, потрісканими губами ротом. — Я — ваша!"

Певний час Ярکو марне намагається відродити в уяві пригасле видіння, далі всім тілом подається вперед і яструбино вдивляється у кам'янисту сідловину, що аж ген, на схилі подільського пагорба, охоплює невеличку печерку... І, разом із усвідомленням краси та вічності вподобаного ним світу, зароджується нагальна потреба знову й знову осмислювати його сутність; збагнути: чому, замислений за божественним велінням гуманістично-милостивим, він так давно і безнадійно знелюднюється по війнах, збройних, релігійних та політичних конфліктах; чому так невідворотно вироджується "во лжі і ненависті".

Він і раніше не раз замислювався над цим невідворотним озвірінням людства, Але далі ненависті до тих, хто, спочатку кидав його на душманські міни, а потім кидав йому в лице: "Ми вас туди не пасилалі!" — не сягав. Аж раптом, через книжні та власні роздуми, непомітно якось зринула в ньому оця жага величі, оце прагнення величних, вселюдських діянь; це осягання філософії людяності на полях вселенських бойовиськ...

...Він, тільки він, все ще здатен примусити людство зректися воєн і вбивств, політичних провокацій і релігійної різанини! Бо тільки він, Ярکو-Воїтель, знає віднині шлях до цієї мети. І шлях цей: від жорстокості — до всеосяжної людяності, але... через іще більшу, майже немислиму жорсткість по відношенню до кожного, хто й далі має намір заганяти світ у трясовину жорстокості.

Всі інші полководці завойовували світи, утверджуючи по них власну тиранію, і тільки він один завойовує його, аби, возвівши в культ жорстокість "поля битви", водночас залишатися милостивим до кожного, хто здасться у полон, заречеться, навіки-вічні закається...

— Ти чуєш мене, світе?! — неголосно, але владно проказує Ярکو-Воїтель. — Віднині я так й увійду в історію цивілізації, як людина, геніальна у своїй жорстокості і жорстока у своїй геніальності; як найлюдяніша у своїй жорстокості і найжорстокіша у своїй людяності. Тому що, зрештою, всі ми, з глини божої зліплені, так і замислені були: жорстокими у своїй милостивості і милостивими у своїй жорстокості!

На жаль, усвідомлення своїх таланту і величі прийшло до нього лише з місяць тому, але цей місяць він уже прожив іншою людиною, в іншому вимірі та в іншому світі. З кожним днем Ярکو все виразніше відчував, як образ філософа і воїтеля, рятівника людства, витісняє з його душі злостивість і зневіру; як цей образ виринає його з дріб'язкової буденності і заманює у безмежжя Всесвіту.

А ще... днями ось так просиджуючи над цією закам'янілою долиною, Ярکو-Воїтель намагався, але не міг, збагнути: як же це сталося, що життєпис свій людство укладає з

діянь тиранів, що дбають тільки про багатство і славу, і їх за це не лише не карають, а навіть обожнюють? Чому сила-силенна розумних і можних людей затинається на кровопролитті, зятято нехтуючи при цьому будь-якими проявами добра і людяності?

* * *

... Ярکو ще раз напружує свій підсліпуватий зір – й ось уже в далині зароджуються ворожі полчища. Ще мить — і він виразно бачить, як сонячні промені падають на шоломи здичавілих завойовників, згасаючи в них, наче по занедбаних криницях. І що вдієш, що вдієш, як іще одна озвіріла орда прагне землі і крові, і тільки він, Ярکو-Воїтель, здатен постати перед нею оборонцем життя і людяності.

— О, бач-бач!.. – повільно закипає своїм праведним гнівом Марія, стежачи за чоловіком зі спорохнявілого напіврозваленого ганку. – Знову плетиво у траві, а він сидить собі, ідол-ідолом, і на долину витріщується! Каліч-каліччю; таке вже, прости Господи, жалюгіддя... – але й воно щось там собі намірює!

Одеса,

березень 2006 року.